

Peter Slotte

Om gammalt och nytt i vår almanacka

Under århundradenas lopp har vårt förnamnsbruk och vår almanacka genomgått flera förändringar. Fil.dr Peter Slotte diskuterar ämnet i anslutning till den nyss utkomna boken "Från Adam till My. Ett färggrant knippe namn", redigerad av professor Marianne Blomqvist.

Under de senaste åren har det skrivits en rad böcker och artiklar om vårt förnamnsskick, om almanackornas namnlängd och om fluktuationerna i det nyaste namnmodet. I alla de nordiska länderna har man flitigt studerat dagens, gårdagens och de senaste decenniernas modenamn (jfr t.ex. Språkbruk 3/1993, s. 20). Hos oss i Finland har professor Marianne Blomqvist, i egenskap av svensk sakkunnig för Helsingfors universitets almanacksbyrå, varit aktiv både som namnlängdsreviderare (gällande både folk och få), som författare av populära böcker och artiklar om vårt förnamnsskick och som energisk namnupplysare i massmedierna.

Marianne Blomqvist har sedan 1993 ansvarat för vår svenska almanackas namnlängd. Hon har också informerat oss om förändringarna och de bakomliggande motiven – och om vårt traditionella namnsdagsfirande.

Basen för namnlängden är fortfarande den gamla helgonkalendern. En stor del av oss bär ett namn som återgår på ett gammalt helgonnamn, t.ex. *Henrik* (19/1), *Matthias* (24/2), *Georgius* (23/4), *Johannes* (24/6), *Petrus* (29/6), *Maria* (2/7), *Margareta* (20/7), *Christina* (24/7), *Laurentius* (10/8), *Mikael* (29/9), *Birgitta* (7/10), *Martinus* (10/11), *Andreas* (30/11) och *Anna* (9/12) – som oberoende av alla kalenderrevisioner finns kvar på sina gamla dagar.

Kontinuerlig revision

Under 1900-talet förändrades namnlängden en hel del. I början av seklet genomfördes de stora reformerna, som bl.a. innebar en grundlig moder-

nisering och bättre samstämmighet med den rikssvenska namnlängden. Revideringen har sedan dess varit ganska försiktig: allmänt förekommande namn har lyfts in i den officiella namnlängden och en del ålderdomligheter har mönstrats ut. Ibland har utmönstringen kanske skett lite förhastat, kan vi nu konstatera i efterhand, när vi ser hur "föråldrade" namn i många fall har blivit modenamn om bara tillräckligt många decennier har hunnit förflyta.

Under Marianne Blomqvists tid som namnlängdsansvarig har hela 91 "nya" namn kommit in i vår almanacka. Någon revolution handlar det trots allt inte om, för mycket är egentligen just nygammalt (t.ex. *Amanda*, *Andreas*, *Karolina* och *Tobias*), och annat är t.ex. etablerade kortformer eller könsöverskridande varianter av existerande namnlängdsnamn.

Sedan början av 1990-talet har almanacksmakarna tillgång till datorbaserat förnamnsmaterial, vilket har gjort det möjligt att systematiskt närma namnlängden till det faktiska namnbruket. År 1995 togs sålunda 63 nya namn in i almanackan, 18 flyttades och 8 ströks. Nu år 2000 har 28 nya eller nygamla namn tagits in, 4 har flyttats, men inget namn har strukits. Bland nyheterna hittar man både tidigare försummade men allmänt brukliga namn (t.ex. *Ola* och *Mary*) och verkliga klassiker, som nu åter har blivit vanligare (t.ex. *Adrian*, *Linus*, *Albertina*, *Rebecka*). Vår namnsdagskalender har blivit namnrikare; allt fler finländare hittar sitt namn i almanackan och kan fira namnsdag, vilket tycks uppfattas som en demokratisk rättighet.

Antalet tillbudsstående dagar per år är förstås ändå oföränderligt, så resultatet av det kontinuer-

liga tillskottet är att fler namn måste dela dag. I praktiken har det ändå inte blivit någon större trängsel, och de som måste samsas om samma datum förefaller att passa ihop rätt väl. Den gällande namnlängden upptar sammanlagt 615 namn, tämligen jämnt fördelade på mans- och kvinnonamn. Förr var mansnamnen betydligt fler än kvinnonamnen.

Ronja och My får Marianne att flytta

Om vi ser på den i skrivande stund aktuella månaden februari, så finner vi att *Marianne* den 4 februari har fått ge vika för Tove Janssons *My* och Astrid Lindgrens *Ronja* (*Marianne* har flyttats ihop med *Marita* 15/8, en av de traditionella Mariadagarna) och att *Jessika* den 25 februari har fått engelsk stavning (*Jessica*). En nyhet är också att skottdagen inte längre har några konsekvenser för t.ex. *Mats*, *Jessikas*, *Torstens* och *Runes* namnsdagsfirande, eftersom den helt sonika har förpassats från 24 februari till den överskjutande dagen 29 februari. Också Sverige har på samma sätt brutit en över 2 000-årig tradition och placerat om den klassiska *dies bisextus* (dubblingen av den sjätte dagen före första mars). Omflyttningen må vara förlåtlig med tanke på att den sker vid ett tusenårsskifte och har många praktiska fördelar.

Ny namnbok

Inför almanacksreformen och millennieskiftet har Marianne Blomqvist sammanställt en ny personnamnsbok, "Från Adam till My. Ett färggrant knippe namn" (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet utgivna genom Ann-Marie Ivars och Mirja Saari, 1999), där hon själv och tio andra författare skriver om förnamn, släktnamn, almanackan och namnsdagsfirandet.

Det längsta och väsentligaste bidraget är Marianne Blomqvists förteckning över alla de namn som har ingått i den finlandssvenska namnlängden åren 1810–2000, sammanlagt hela 945 namn. Namn har kommit och gått. För t.ex. Trygges del kan tillvaron kanske kännas lite otrygg, eftersom *Trygve* har skyfflats runt i almanackan en hel del: 30/8 (1929–1949), 23/10 (1950–1972), 27/10 (1973–1994), 10/4 (1995–). Det här är kanske intressant för Trygve, men viktigare är att t.ex. släktforskare och vanliga kalenderbitare – både

dagens och morgondagens – kan förväntas ha stor nytta av namnsdagsöversikten. Den gör det t.ex. lättare att identifiera personer, eftersom namngivningen i alla tider ofta har anknytits till födelsedagen och den gällande namnlängdens utbud den aktuella dagen.

Författaren hoppas också att denna ultimata namnlängd skall "ge tips vid valet av förnamn", eftersom den ju innehåller mängder av namn som inte har använts under de senaste decennierna. I fråga om t.ex. *Adauctus*, *Agabus*, *Akatius*, *Ambrosius* och *Atanasius* (för att plocka bland mansnamnen i början av alfabetet) har vi väl knappast att förvänta oss någon renässans. Inte heller kvinnonamn som *Appolonia*, *Aquilina*, *Eulalia* och *Konkordia* förefaller kunna bli modenamn under innevarande sekel – men osvuret är bäst. Listan innehåller namn som kan tänkas tas upp på nytt. För egen del skulle jag satsa på t.ex. *Amandus*, *Atos*, *Justus*, *Melker*, *Rupert* och *Tyko* bland pojknamnen och *Beda*, *Edla*, *Herta*, *Hulda*, *Mariana*, *Saida*, *Vega* och *Viva* bland flicknamnen. Påfallande är i varje fall att utbudet av stendöda mansnamn är rikt jämfört med kvinnonamnen.

Framtidens namnlängd kommer säkert att ytterligare berikas genom ett växande inflöde av utländska namn, och då förhoppningsvis inte bara med den angloamerikanska underhållningsindustrins internationella stereotyper eller med återupplivade namn ur tidigare namnlängder. Jag vågar t.ex. tro att en mig närstående person *Malte* (f. 1999) kommer att få ett antal namnar under de kommande decennierna, oberoende av att namnet saknas i den kumulerade namnlistan, som upptar 65 av bokens 290 sidor. Listan är genial i all sin enkelhet.

I bokens inledningskapitel berättar Marianne Blomqvist dessutom kortfattat om hur vår namnlängd har utvecklats efter den svenska tiden, en god introduktion till den följande förteckningen över almanackans förnamn under de gångna 190 åren.

Gesällprov

Efter Marianne Blomqvist tar andra författare vid, huvuddelen av dem f.d. studerande vid Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. Åtta studenter har beretts tillfälle att lägga fram sammanfattningar av de "gesällprov" som de har utfört under Marianne Blomqvists ledning, ett lovvärt initiativ.

Gesäller är för all del inte färdiga mästare, men de nu publicerade proven är ändå på olika sätt läsbara. Rauni Kanerva skriver om vårt namnsdagsfirande, Satumari Perttunen om populära finlands-svenska flicknamn på 1960-talet, Tove Cherifi om förnamnen inom ätten Wrede, Margareta Dahlberg om tillnamnsskicket i Pernå på 1700-talet, Essi Othman om prästers efternamn, Eva Railo om hur folk omtalades i en adelsfrökens dagbok från sekelskiftet 1800 och Minna Nakari om hur *son*-namn efter hand blev ärftliga efternamn. Marianne Blomqvist själv bidrar med en artikel om ovanliga förnamn bland finlandssvenskarna, t.ex. *Albanor*, *Danold*, *Ilbert*, *Arnita*, *Gullhild* och *Snövej*. Den elektroniska sorteringen av våra förnamn gör det numera lätt att hitta också aparta stavningar av etablerade namn, t.ex. *Chlara*, *Decire*, *Cebastian* och *Djonny*. Prästerskapet och andra namnövervakare borde av allt att döma passa på lite bättre och inte låta uppenbara felaktigheter åka in i folkbokföringen.

Jaana Jokinens bidrag till namnboken tar upp ett mindre verklighetsförankrat tema: namnen på figurerna i Selma Lagerlöfs "Nils Holgersson". Tematiskt avvikande är också astronomen och almanackschefen Heikki Ojas bidrag. Han skriver om "Astrologi och astronomi i finländska almanackor". Artikeln är en intressant genomgång av en del av all den udda information som våra almanackor har tillhandahållit genom seklerna. På finska har Oja nyligen gett ut boken "Aika-kirja" där han skriver mer om tideräkning, bemärkelsedagar och vår almanackas spännande historia.

Meteorologi i almanackan

Fram till 1886 var meteorologin ett viktigt inslag i kalendern, men därefter slutade almanackan ge

explicita väderprognoser. Genom tiderna har den ändå tillhandahållit material för folkliga väderspådomar; symbolerna för astronomiska företeelser har getts meteorologisk innebörd. Anhopningar av astronomiska tecken ("jupitrar" har de bl.a. kallats) har tolkats som varsel om oväder, det särskilda tecknet för Jupiter har benämnts "illvädersfyra" m.m. Den numera avskaffade kalender-symbolen för kvadratur har allmänt uppfattats som förebud om kallt väder ("kallruta", "kallstjärna", "kylruta" osv.). Vårt kulturhistoriska storverk "Finlands svenska folkdiktning" ger många uppgifter om folklig almanacksbaserad meteorologi av det här slaget. Tolkningarna anförs också i "Ordbok över Finlands svenska folk-mål". Den här intressanta aspekten på almanackan kunde Heikki Oja gärna ha tagit upp. Också de olika namnsdagarna hade sin speciella betydelse för allmogens årstidsrytm, vilket Marianne Blomqvist noterar i inledningen – även om också hon missar meteorologin, t.ex. den kalla Kallesdagen (28/1) eller den blåsiga Blasiusdagen (3/2).

"Från Adam till My" är en välkommen uppföljare till Marianne Blomqvists förra namnbok, "Personnamnsboken" 1993, anmäld i Språkbruk 3/1993. Om man ser på de två böckerna som tryckalster kan man konstatera att trycktekniken har gått framåt, också om "Från Adam till My" bär spår av något som verkar ha varit ett svårartat datortekniskt haveri. Skyddsomslaget av och med Michael Rahikainen tänker jag befria boken ifrån innan jag ställer in den i min bokhylla – den kluddiga ryggtiteln är ingen prydnad – men jag är övertygad om att jag ofta kommer att få orsak att plocka fram den avklädda boken ur hyllan. Innanför skyddsomslaget döljer sig nämligen ett åtminstone innehållsmässigt riktigt tilltalande resultat av vår nyaste personnamns- och almanacksforskning.